

שיטת תוס' בדיון זכיה מטעם שליחות / הרב איסר אפשטיין

בגמרא כתובות יא. " אמר רב הונא גר קטן מטבילין אותו על דעת בית דין, מאי קמ"ל דזכות הוא לו וזכין לאדם שלא בפניו, תנינא זכין לאדם שלא בפניו ואין חבין לאדם אלא בפניו ? מהו דתימא עכו"ם בהפקירא ניחא ליה וכו', קמ"ל וכו' אבל קטן זכות הוא לו" ע"כ.

ובתוס' שם ד"ה מטבילין כתבו וז"ל "ותימה דהא זכיה מטעם שליחות - דכיון דזכות הוא לו אגן סהדי רעביד ליה שליח - כדמוכח בפ"ק רב"מ (יב.) גבי חצר משום יד איתרבאי ולא גרע משליחות וא"כ היאך זכין לקטן והלא אין שליחות לקטן " ע"כ.

ומסקנת התוס' מכח קושיא זו היא "דלא הוי גר אלא מדרבנן".

והנה כל הקושיא מבוססת על כך שזכיה מדין שליחות היא ואין שליחות לקטן וצריך אם כן להבין מהי הראיה לכך מסוגית חצר לא גרעה משליחות.¹

וז"ל הגמרא ב"מ יב. : " אלא אמר רב אשי חצר איתרבאי משום יד ולא גרעה משליחות, גבי גט דחוב הוא לה אין חבין לאדם אלא בפניו, גבי מתנה דזכות הוא לו זכין לאדם שלא בפניו"

ולכאורה היה אפשר לומר שמתוך מהלך הגמרא אכן נראה שכדי שאפשר יהיה לקיים דין זכין ע"י החצר צריך קודם שבחצר יתקיים דין שליחות, והיות וכן הוא שיש לחצר דין שליחות - דלא גרעה משליחות- אפשר לזכות מתנה לחצירו של אדם שלא בפניו, ומוכח שלולא דין שליחות אין דין זכיה ובלשון אחר מוכח שזכיה מטעם שליחות.

אולם יעויין בכתבי הגר"ח בב"מ שם שביאר שאפילו אם נאמר שזכיה לאו מטעם שליחות אין הפירוש שהתחדש כאן מושג חדש לחלוטין אלא שלכולי עלמא דין זכין מדין שליחות נגעו בו אלא שאם זכיה היא "מטעם שליחות" התחדש בזכיה שיש שליחות ללא מינוי בפועל ומספיק מינוי של האנן סהדי שעשאו שליח (ונמצא שכל הפסולים שנאמרו בשליחות כגון קטן ועכו"ם יהיו גם בזכיה) אולם אם זכיה לאו מטעם שליחות, חידשה תורה שבזכיה ניתן להיעשות לשליח מחודש (ולא מטעם "אתם גם אתם לרבות שלוחכם") ואין בשליחות זו את כל הפסולים שיש בשליחות של מינוי (ולכן קטן ועכו"ם בני זכיה הם).

[וקצת ראיה לדברי הגר"ח מצאנו בדברי התוספות עצמם בסוגיתנו שכתבו בהמשך שם וז"ל: "ועוד ראיתי עובד כוכבים הוא ואמרינן התם (ב"מ עא:) דקטן דאתי לכלל שליחות אית ליה זכיה מדרבנן, עכו"ם דלא אתי לכלל שליחות אפילו זכיה מדרבנן לית ליה? "ע"כ.

¹ עיין ברשב"א ועוד ראשונים בקידושין מב. שהוכיחו מסוגית זכית קטנים בארץ שזכיה לאו מטעם שליחות.

ולכאורה מזה שקשרה הגמרא בין אתי לכלל שליחות זכיה לקטן מוכח שזכיה מטעם שליחות שאם לא כן מדוע תלו חז"ל זה בזה הרי שני ענינים הם זכיה ושליחות, ואם כן מדוע לא הוכיחו תוס' גם מכך שזכיה מטעם שליחות?

אולם להסברו של הגר"ח הדברים מבוארים היטב שהרי גם אם זכיה לאו מטעם שליחות עדיין זכיה היא סניף לפרשת שליחות וכמו שנתבאר ולכן תלו חז"ל דין זכיה במי שאתי לכלל שליחות ואינו מופקע ממנה עולמית.]

ולפי דברי הגר"ח - שלכולי עלמא זכיה היא סניף בפרשת שליחות- שוב אין ראיה מחצר לא גרע משליחות וכו' שזכיה מטעם שליחות שהרי גם אם זכיה לאו מטעם שליחות הרי עדיין צריך שחצר לא תגרע משליחות כדי שיהיה בה דין זכין ואם לא היה לחצר שם שליחות לא היה אפשר לזכות בה מתנה גם אם זכיה לאו מטעם שליחות.

וא"כ צריך עדיין להבין מהי ראית התוספות.

ובכדי לבאר הנ"ל יש להבין מהו ההסבר לכך שחצר לא גרעה משליחות והרי לכאורה כל החסרונות שמצאנו בשליחות מצאנו בחצר (בן דעת ובן ברית וכו'...) ומדוע לא גרעה ??

והסביר בכתבי הגר"ח (גיטין כא. בענין נתן גט ביד עבדו) וז"ל: "הנראה דשליחות דחצר לא דמי לשליחות דכל התורה, דהתם השליח עושה הקנין בעד המשלח ומועיל לו, אבל בחצר הקנין נעשה ע"י המשלח הקונה בחצירו ועצם הקנין נעשה מתורת יד, דחצירו כידו לקנות בו, והיכא דחצירו דומיא דידה - מידה ממש איתרבאי, והיכא דלא הוי דומיא דידה אמרינן דלא גרע משליחות והיינו ממה שמצינו שליחות בתורה ילפינן דגם בחצר דלא דמיא ליד, בתורת שליחות נעשה יד לקנות בו" ע"כ.

ומדויק לפי זה לשון רש"י בב"מ יא: ד"ה אל אמר רב אשי שכתב שם וז"ל: "גבי מתנה היינו טעמא דלא בעינן עומד אצלה דכיון דמידה איתרבאי לא גרעה משלוחה להיטיב לה ואילו שלוחה שקיבל לה מתנה מי לא קני לה ואפילו אין עומדת בצירו, חצירה נמי לא שנא" ע"כ.

ומבואר ברש"י שהסיבה שחצר קונה - גם בזכות דמתנה- היא ד"מידה איתרבאי" אלא שסברת "לא גרעא משליחות" מלמדת אותנו שגם בכי האי גוונא תיחשב החצר לידו שהרי גם שלוחה אין צריך שיעמוד בצידה וחצר לא גרעה לענין זה משליחות (אבל לא שחלצר עצמה יש דין שליחות) וזה כדברי הגר"ח הנ"ל.²

והנה בדברי הגר"ח שהובאו לעיל - בהסבר צדדי השאלה אם זכיה מטעם שליחות אם לאו- נראה להוסיף ולבאר שאם אכן זכיה מטעם שליחות הרי זו שליחות ככל שליחות שבתורה אלא - שהאנן סהדי דניחא ליה - ממנהו לשליח (וכמו שהדגישו התוס' בסוגיתנו).

אולם אם זכיה לאו מטעם שליחות לא זו בלבד ששליחות זו חלה בלא מינוי ולא זו בלבד שאכן אין בה את המיעוטים שמצינו בשליחות הרגילה אלא שאף פעולת השליחות שונה משליחות רגילה. וההסבר לכך הוא שאם השליחות פועלת ע"י מינוי

² עיין בב"מ שם בתוספות הרא"ש ובחידושי הר"ן.

נחשב מעשה השליח למעשה שפועל מכח מינוי המשלח (ולא למעשה עצמי של השליח) וזוהי הסיבה שתוצאות המעשה פועלות למשלח, אולם אם השליחות פועלת ללא מינוי (וזוהי אכן זכיה לאו מטעם שליחות) אין לראות במעשה המזכה (השליח) מעשה של הזוכה (המשלח) שהרי אין מינוי לכך אלא המעשה הוא מעשה עצמאי של המזכה והחידוש הוא שבכוחו לעשות מעשה כזה שיחיל את תוצאותיו לזוכה וגם זה עדיין חלק מפרשת שליחות.

ולאור שתי ההבנות הנ"ל :

(א) שגם אם "חצר לא גרעה משליחות" אין זו שליחות של כל התורה - שבה עושה השליח מעשה בשליחות המשלח - אלא המשלח (הבעלים) הוא זה שעושה את המעשה באמצעות חצירו.

(ב) שאם זכיה לאו מטעם שליחות אין המזכה עושה את מעשהו של הזוכה - כבשליחות של כל התורה - אלא המעשה הוא מעשה עצמי של המזכה ובכוחו להחיל את תוצאות המעשה שיחולו לזוכה ואין בכח האנן סהדי למנות שליחות. נוכל לבאר את הוכחת התוס' הנ"ל מסוגית חצר, וכך מפרשים תוס' את מהלך הגמרא.

אם מדובר בזיכוי מתנה לחצירו של אדם שלא בפניו אולם בידעתו. וחסרון אחד מצאנו לחצר בכך שאינה סמוכה לגופו, הרי הסכמתו וידעתו היא הממנה את החצר שלא תיגרע מ"שלוcho להיטיב לו" ותיחשב כיד אריכתא.

אבל אם מדובר בזיכוי מתנה לחצרו של אדם שלא בפניו ושלא בידעתו הרי בנוסף להנ"ל צריך להבין מי הוא הממנה את החצר שתהיה כשלוcho להיטיב לו שהרי אין הדבר בידעת הבעלים.

וזוהי הוכחת התוס' שאם זכיה מטעם שליחות אזי גבי מתנה דזכות הוא לו, אגן סהדי דניחא ליה בכך והחצר מתמנה מכח אגן סהדי ולא גרעה משליחות ונחשבת כידו מכח זה ומועיל זיכוי מתנה לחצר שלא בפניו ושלא בידעתו.

אולם אם זכיה לאו מטעם שליחות הרי אגן אגן סהדי נחשב כמינוי שליחות ועל החצר מוטל לעשות מעשה עצמי ולהחיל את תוצאותיו לבעלים וזה הרי כמובן שאין בכח חצר לעשות כלל וכלל.

וז"ל רש"י ב"מ יב. ד"ה גבי "נותנה דזכות הוא לו זכין לאדם שלא בפניו ושלא מדעתו דאגן סהדי דניחא ליה שתהא שלחור" ע"כ.

והוסיף רש"י (א) שאת דין הזכיה בחצר צריכים כשהזכיה היא שלא מדעתו (וב) שזכיה מלמדת אותנו דאגן סהדי דניחא ליה שתהא שלוחו ולכן נחשבת כממונה על ידי הבעלים להיחשב כיד אריכתא שלו וזה כמו שנתבאר בשיטת התוס' הנ"ל.